

A De Gruyter DaF egynyelvű német iskolai szótára

A német nyelv elsajátítására törekvő tanulók ma már választhatnak, hogy melyik speciálisan számukra készített egynyelvű szótárt vegyék kézbe, ha bizonytalanok egy-egy szó jelentésében vagy használatában. A De Gruyter kiadó 2000-ben jelentette meg új szótárát ‚Deutsch als Fremdsprache‘ címmel, *G. Kempcke* szerkesztésében, *B. Seelig*, *B. Wolf* és *E. Tellenbach* közreműködésével. Az új, kék kötésű szótár időrendben másodikként felsorakozott a Magyarországon is közkedvelt, színéről diáknyelven „egynyelvű sárgának” nevezett Langenscheidt DaF szótára (1993) mellé. Megjelenése azért is jelentős esemény, mert a német mint idegen nyelv tanulói számára eddig kevesebb „tanulói szótár” (DaF-Lernerwörterbücher) látott napvilágot, mint például az angol vagy a francia nyelvi célcsoportok számára.

A szótár részletes használati útmutatóval és nyelvészeti szakszógyűjteménnyel szolgál. Az általánosan használt, beszélt és írott köznyelvi szókinccset húszezer szócikkben mutatja be. Nemcsak szavak, hanem egyes szóképzési elemek is önálló címszavak, például: an-, Bio-, -voll. Ezeket a tanuló felhasználhatja a szótárban nem kodifikált szavak önálló képzésében.

A lemmák csak részben tükrözik a német nyelv szókinccsében az utóbbi időben végbement változásokat. A szótár tartalmazza ugyan a rendszerváltás nyomán új jelentéssel bővült szavakat (Wende, Wendehals, Solidarität stb.), hiányoznak viszont a környezetvédelem és az informatika új, a médiákban rendszeresen előforduló köznyelvi kifejezései, például: den Müll entsorgen, Handy, mit der Maus klicken.

A címszavak elrendezése bokrosított. Ennek vitathatatlan előnye a jó helykihasználás, hátránya pedig, hogy megnöveli a keresési időt, hiszen az új címszó nem mindig a sor elején következik. A sorokban elszórt alcímszavakat a vastag szedés ugyan kiemeli, mégsem találhatók meg könnyen. Így például a szócikk elején áll az auf- prefixum kötőjellel, majd sorfoly-

tonosan helyezkednek el az auf-fal képzett igék és főnevek: auf-/ Auf- atmen ..., -bahren ..., -bau ..., -bauen ... tizenhárom oldalon keresztül, majd a -zeichnung ..., -zeigen-..., -ziehen..., -zug ... címszavakkal zárul az auf- prefixumhoz kapcsolódó lemmák sora. Közben vannak olyan oldalak is (például a 70–71. oldal), ahol az auf- meg sem jelenik, csak kötőjellel utalnak rá, ami meglehetősen annak a dolgát, aki, mondjuk, az auftauchen igét keresi, hiszen az igeötvet az oldalakkal előbb feltüntetett előképzőhöz kell kapcsolnia. További hátránya ennek a tömör megjelenítésnek, hogy (bizonyos esetekben tévesen) szemantikai kapcsolatot sugall az egymás közelében felsorolt szavak között, például: Abkommen, abkömmlich.

A szócikkek szerkezete a klasszikus hármas tagolást követi: formára, jelentésre és szövegkörnyezetre nyújt információkat. A homonimákat a címszó elé illesztett arab sorszám különbözteti meg egymástól. A szócikkek elején fonetikai átírásban a kiejtést láthatjuk, ezt nyelvtani adatok és a szókapcsolatok használatára vonatkozó korlátozások követik. Újszerű és az idegennyelv-tanulóknak igen hasznos, hogy a szintaktikai vonzatok mellett ferde zárójelben az argumentumok szemantikai jegeit is megadja, mint például a következő ige esetében: haaren /Tier mit einem Fell/. A formai blokkot a nyelvi szint (4 kategória), a stílusréteg (8), a földrajzi elterjedés (4), valamint a szakterület szerinti (12) besorolás zárja. A diakrón nyelv szemléletet néhány régies címszó jelöli.

A mikrostruktúra második blokkjának feladata, hogy megadja a címszó jelentését. Poliszémák esetén ezek arab számmal sorakoznak egymás mellett. Többjelentésű szavak esetében METAPH rövidítéssel utal az adott címszó átvitt értelmű jelentésére. A jelentésmegadás módjai közül ez a szótár a

- körülírást (például a bergen egyik jelentése: „jmdn, etw. nach einer Katastrophe aus der gefährlichen Lage herausholen und in Sicherheit bringen”) (136);
- szinonimák felsorolását (például: berichtigen SYN verbessern) (137);

– antonimák felsorolását (például: berücksichtigen ANT übersehen) (137) választja. Részletesebb körülírással találkozzunk kultúrafüggő szavak, illetve reáliák esetén, mint például: Polterabend, der „Abend vor der Hochzeit an dem nach altem Brauch vor der Tür des Brautpaares Geschirr u.Ä. zerschlagen wird und die Scherben dem Brautpaar Glück bringen sollen”. A jelentésmegadás számos lemma esetén azonban kiegészül azal, hogy a szerzők a címszót mezőben is elhelyezik. A szótár végén 85 mezőt (idő, mozgás, események, vallás stb.) sorolnak fel. Így az alfabetikus szótár onomaziológiai szógyűjteménnyel egészül ki. Ide az alfabetikusan elrendezett szócikkek közül úgy jut el a felhasználó, ha követi a FELD (mező) rövidítés mögött római és arab számokkal javasolt utat. Ha például a Tag (nap) főnév jelentés-körülírása után a FELD VII.7.1. jelölésű helyet a tanuló kikeresi a szótár utolsó harmadában, akkor a Frühe, Nachmittag, Morgengrauen, Morgen, Mittag, Nachmittag, Abend, Nacht, Mitternacht, Tag főnevekből álló szómező segítségével a címszó jelentését tovább pontosíthatja mentális lexikonában. A mezők olyan, a szavak közötti tartalmi és szemantikai rokonságra mutatnak rá, amelyet a tanuló jól hasznosíthat a címszó jelentésének megértésén túl az aktuális témához kapcsolódó szöveggyűjtésében is. A fenti Tag példa esetén ez azt jelenti, hogy a felhasználó a VII., időfogalmakat magába foglaló mezőben számos (egy oldalnyi) további kapcsolódó főnevet, igét, melléknévet talál.

A mikrostruktúra harmadik szakaszában a címszó használatát többnyire példa vagy kollokáció szemlélteti. Ez a szótár a szókapcsolatokat két csoportra osztja: idiomatikus és szabad szókapcsolatokra. Így a kollokációk a példákban belül, szabad szókapcsolatokkal együtt jelennek meg. A tanulói szótár kategóriájában ez visszalépés, hiszen a Langenscheidt DaF szótára szögletes zárójelbe helyezi a kollokációkat, s ezzel lehetővé teszi gyors elérésüket. Azal, hogy ez a szótár a kollokációkat nem jelöli külön, az általános egynyelvű szótá-

rak lexikográfiai hagyományát követi, figyelmen kívül hagyva a frazeológiai kutatások legújabb eredményeit. Bár ez a szótár tipológiai eszközökkel nem különíti el a kollokációkat, a példák között azonban igen sokat felsorol belőlük, sőt – receptív és produktív igényeket egyaránt kielégítve – gyakran kétszeresen, a bázis és a kollokátor szócikkében is szerepelteti őket. Így például „jmdm den Krieg erklären” kollokáció megtalálható a Krieg, der (589) és az erklären (294) címszóban is.

A szócikket csillaggal jelzett idióma vagy virággal megjelölt szócsalád zárja. A szócsaládok között részben néhány, a címszóval azonos etimológiai töből eredő szó található, amelyek lemmaként is szerepelnek. Ez a felsorolás további segítséget nyújt a felhasználónak a szavak közötti formai kapcsolat felfedezésére. Vannak olyan szócikkek is, amelyek a MERKE rövidítéssel zárulnak. Ezek általában hasznos tanácsokkal látják el a nyelvtanulókat.

A De Gruyter szótárát – a szokásos szótározási feladatokon túl – haszonnal forgathatjuk akkor is, ha az adott lexikai egység szókincsbeli szerepére vagyunk kíváncsiak, ezt szómezőben és szócsaládban is kikereshetjük. A szótár másik dicséretes újítása, hogy a vonzatok szemantikai feltevéleit is bemutatja. Ezek pedig nyelvenként meglehetősen eltérők, s ezért gyakori hibaforrások. Kiküszöbölésükben segítséget nyújt a De Gruyter új DaF szótára.

Kempcke, Günter (2000, Hg.): *Wörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. De Gruyter, Berlin. 1329 p.

Reder Anna

Az osztrák értelmező szótár (ÖWB)

Az „Österreichisches Wörterbuch” (ÖWB) elterjedtsége és használata, illetve validitása egy közel 8 milliós országra, Ausztriára korlátozódik – a szótárnak a kilenc osztrák tartomány általános és középiskolai intézményében hozzávetőlegesen olyan szerepe van, mint a magyar iskolákban a „Helyesírási szabályzat”-nak, tehát